ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. XXI, 28 SECTIO H 1987

Katedra Ekonomii Politycznej Wydziału Ekonomicznego UMCS

Adam PUSZCZ

Ekonomiczny aspekt jakości

Экономический аспект качества

The Economic Aspect of Quality

Termin „jakość" odnoszony jest do różnych podmiotów i wieloznacznie rozumiany. Prawdopodobnie po raz pierwszy został wprowadzony przez Platona. „Jakość" jako kategoria filozoficzna jest odnoszona zarówno do przedmiotów, jak i do zjawisk. Filozofia nie wykształciła jednak jednolitego poglądu na temat istoty i charakteru kategorii tego terminu, jednakże w naszych rozważaniach nie interesuje nas bliżej filozoficzne ujęcie jakości.

Będziemy natomiast czynić próbę zdefiniowania pojęcia „jakość" produktów w aspekcie ekonomicznym. Bazować więc będziemy na problematyce jakości w odniesieniu od wytworów produkcyjnej działalności człowieka — produktów. Uściślenie pojęcia „jakość produktu" jest konieczne dla prowadzenia dalszych rozważań nad szeroko rozumianą problematyką jakości.

Zdecydowana większość produktów jest obecnie towarami. „Towar — pisze Karol Marks — jest nasamprzód przedmiotem zewnętrznym, rzeczą, która dzięki swoim własnościom zaspokaja jakieś potrzeby ludzkie".[1] Dalej w I tomie „Kapitału" autor pisze: „Użyteczność danej rzeczy czyni z niej wartość użytkową. Ale ta użyteczność nie wisi w powietrzu. Uwarunkowana własnościami ciała towaru, poza nim nie istnieje. Samo więc ciało towaru, jak żelazo, pszenica, diament itd. jest wartością użytkową, czyli dobrem. Ten jego charakter nie zależy od tego, czy nadanie mu jego cech użytecznych kosztowało człowieka dużo, czy też mało pracy. Przy rozpatrywaniu wartości użytkowych zakładamy zawsze ich ilościową

[1] K. Marks: *Kapitał*. T. I, wyd. III, KiW, Warszawa 1951, s. 37.

określoność, np. tuzin zegarków, łokieć płótna, tonę żelaza itd. Wartości użytkowe towarów są przedmiotem odrębnej gałęzi wiedzy — towaroznawsta. Wartość użytkowa urzeczywistnia się tylko przez użycie lub spożycie. Wartości użytkowe stanowią materialną treść bogactwa, niezależną od jego formy społecznej. W formie społecznej są one zarazem materialnymi reprezentantami wartości wymiennej".[2] „Rzecz może być wartością użytkową, nie będąc wartością. Zachodzi to wtedy, gdy człowiek czerpie z niej pożytek bez pracy. Rzecz może być użyteczna i być produktem ludzkiej pracy, nie będąc towarem. Kto za pomocą swego produktu zaspokaja własną potrzebę, stwarza wprawdzie wartość użytkową, ale nie stwarza towaru. Żeby wytworzyć towar, musi wytworzyć nie tylko wartość użytkową, ale wartość użytkową dla innych, wartość użytkową społeczną [...] wreszcie żadna rzecz nie może być wartością, jeżeli nie jest przedmiotem użytecznym. Jeżeli jest bezużyteczna, to i praca w niej zawarta jest bezużyteczna, nie wchodzi w ogóle w rachubę jako praca i dlatego nie stwarza wartości".[3]

Tak więc tworzenie wartości użytkowej, i to społecznej wartości użytkowej, musi być zawsze nieodłącznym zadaniem każdego producenta, bez względu na społeczne warunki produkcji, by realizować mógł jakkolwiek sformułowany, bezpośredni dla niego cel produkcji.

Drogą najprostszej dedukcji dochodzimy do wniosku, że istnieje bliski związek między pojęciem „wartość użytkowa" czy też „społeczna wartość użytkowa" a kategorią „jakość produktu". Społeczną wartość użytkową, czy po prostu wartość użytkową tworzą określone cechy towaru współtworzące zdolność do zaspokajania potrzeb(y), polegające na spełnianiu jakichś funkcji pożądanych przez użytkownika. Funkcje te mogą być spełniane dzięki posiadanym przez produkty określonym cechom natury jakościowej, jednakże określone produkty, a ściślej mówiąc ich cechy, mogą w różnym stopniu zaspokajać potrzeby; inaczej — mogą tworzyć różne wartości oczekiwanych funkcji, mniejsze lub większe. „Wiadomo, że jedne wyroby lepiej, inne gorzej zaspakajają określone potrzeby społeczne; jedne są mniej, inne więcej pożądane przez użytkowników. Określając stopień zaspokajania potrzeb użytkowników przez dany wyrób mówimy potocznie, że reprezentuje on taką lub inną jakość: wysoką, niską, dobrą, złą itp. Wyrażamy więc tym samym ocenę społecznej wartości użytkowej wyrobów, stopień ich zdolności do zaspokajania potrzeb społecznych. Jakość wyrobów jest w tym rozumieniu miernikiem ich społecznej wartości użytkowej".[4]

---

[2] *Ibid.*, s. 38.
[3] *Ibid.*, s. 43—44.
[4] S. Pietras: *O jakości wyrobów.* WNT, Warszawa 1971, s. 14—15.

Stwierdzenie, że jakość wyrobów jest miernikiem ich społecznej wartości użytkowej nie jest jednak w pełni wystarczające i zadowalające, chociażby z tego względu, że nie wiadomo, jakie konkretnie cechy ma ona wyrażać i mierzyć.

Bronisław Oyrzanowski wyróżnia dwa podstawowe znaczenia jakości: techniczne i ekonomiczne. Pojęcie jakości w aspekcie technicznym definiuje jako „zespół cech fizycznych, chemicznych, biologicznych, itd. charakteryzujących dany produkt i odróżniających go od innych produktów".[5] Techniczny aspekt jakości przejawia się w traktowaniu wyrobu jako rzeczy samej w sobie, posiadającej określone cechy jej tylko właściwe i „potrzebne", bez bezpośredniego uwzględniania zdolności tego produktu do zaspokajania potrzeb użytkownika.[6]

Przy określaniu jakości produktu od strony ekonomicznej należy brać pod uwagę nie tylko techniczno-jakościowe jego cechy, ale przede wszystkim „możliwości" produktu, jego zdolności do zaspokajania potrzeb, a więc jego zdolność do wypełniania funkcji (zaspokajania konkretnej(ych) potrzeb(y)), dla realizacji której(ych) został wytworzony. W odniesieniu do środków spożycia idzie tu o zdolność do zaspokojenia bezpośredniego potrzeb konsumpcyjnych, a w odniesieniu do środków produkcji — o umożliwienie wytwarzania zarówno środków konsumpcji, jak i środków produkcji.

Zaspokojenie potrzeb użytkowników przez dane produkty jest uzależnione od tego, w jakiej mierze cechy techniczne produktów czynią te produkty zdolnymi do zaspokajania konkretnych potrzeb, dla których je wyprodukowano.

Nie należy jednakże ograniczać pojęcia jakość produktu wyłącznie do jego zdolności zaspokojenia konkretnej, jednoznacznie określonej potrzeby, a więc do możliwości spełniania tylko jednej jakoś określonej funkcji. Na przykład jeśli przyjmiemy, że chcemy zaspokoić potrzebę przenoszenia się z miejsca na miejsce za pomocą samochodu i jeśli mamy do wyboru samochody o takich samych technicznych parametrach użytkowych (przy założeniu, że ich ceny i koszty eksploatacji są równe), to dla dokonania wyboru jednego z nich fakt równej użyteczności i równych kosztów nam nie wystarcza. Oceniamy te produkty w szerszym aspekcie, biorąc na przykład pod uwagę ich przypuszczalną trwałość (która nie musi być równa przy tych samych parametrach technicznych) oraz estetykę, np. kształt, kolor.

---

[5] B. Oyrzanowski: *Teoretyczne aspekty kształtowania jakości produktów.* [W:] *Organizacyjne i ekonomiczne aspekty sterowania jakością.* PWE, Warszawa 1970.

[6] Chodzi tu o użytkownika jako: konsumenta środków spożycia, jak i środków produkcji.

Tak więc pożądając jakiejś rzeczy i oceniając ją, nie bierzemy pod uwagę tylko jej zdolności do zaspokajania jednej, ściśle określonej potrzeby, ale jednocześnie „tworzą" się nam jakieś dodatkowe, niematerialne potrzeby. W związku z tym mamy zazwyczaj nie jedno, ale wiele kryteriów ocen i porównań. Użytkownik ma zatem na uwadze jakiś kompleks cech, charakteryzujących dany produkt.

Samą zdolność do zaspokojenia pierwotnej, najważniejszej potrzeby, dla zaspokojenia której produkt został wytworzony, nazwać można jego funkcjonalnością lub sprawnością.[7]

Z ekonomicznego punktu widzenia z ogólnego pojęcia funkcjonalności (sprawności) należy wyodrębnić cechę trwałości produktu. Wyodrębnienie to wydaje się celowe z tytułu racjonalizacji i optymalizacji działań gospodarczych.

Cecha trwałości polega na wykazaniu funkcjonalności produktu w czasie. Zagadnienie trwałości produktu, a ściślej nadawania produktom większej lub mniejszej trwałości jest dosyć skomplikowane i dyskusyjne. W tym miejscu ograniczamy się tylko do zasygnalizowania tego problemu jako jednego z elementów ekonomicznej treści jakości.

Wymienione wyżej cechy, jak funkcjonalność, trwałość i estetyka składają się na ekonomiczną treść pojęcia jakości produktów Z ekonomicznego punktu widzenia stanowią one jakość produktu, ponieważ sam fakt ich istnienia „w produkcie", jak również stopień ich natężenia decydują o zdolności produktu do zaspokajania potrzeb. „Możemy więc powiedzieć — stwierdza B. Oyrzanowski — że jakość produktów z punktu widzenia ekonomicznego jest to natężenie zespołu cech ekonomicznych (sprawności, trwałości, estetyki) stanowiących o zdolności danych towarów do zaspokajania potrzeb użytkowników".[8]

Podobne do powyższej treści definicji ujęcie kategorii „jakość produktów" z punktu widzenia ekonomicznego prezentuje radziecki ekonomista D. Lwow.[9]

Europejska Organizacja Kontroli Jakości (Europan Organization for Quality Control), zrzeszająca instytucje różnych krajów zajmujące się problematyką jakości, określa jakość wyrobu jako stopień spełnienia wy-

---

[7] B. Oyrzanowski na przykład stwierdza, że sprawność produktów (funkcjonalność) w zaspokajaniu potrzeb jest zależna od elementów w zasadzie wymiernych (np. liczba kalorii zawartych w pożywieniu) oraz elementów w zasadzie niewymiernych (np. smaku pożywienia, estetyki itp). Dla odróżnienia jednych od drugich proponuje zawęzić pojęcie sprawności do elementów w zasadzie wymiernych, a elementy w zasadzie niewymierne wyodrębnić w osobną cechę estetyki i smaku.

[8] Oyrzanowski: *Teoretyczne aspekty...*, s. 12.

[9] D. Lwow: *Jakość społecznie niezbędna w planowej gospodarce.* Materiały Komisji Ekonomiki Jakości PTE, Warszawa 1969.

magań konsumenta. Jakość produkowanego wyrobu jest wypadkową jakości opracowanego wzoru wyrobu i jakości wykonania wyrobu w porównaniu z wzorem.[10]

Holenderscy specjaliści od zagadnień jakości, J. van Ettinger i J. Sittig, definiują jakość jako „stopień, w którym wyrób zaspokaja postawione mu wymagania względem celu, do jakiego został przeznaczony" [11]. Według tychże autorów jakość, będąc z natury pojęciem względnym, nie istnieje sama w sobie. O jakości wyrobu można zatem mówić tylko w powiązaniu z celem, do jakiego ten wyrób ma służyć. Oznacza to, że wyrób może być doskonałej jakości w odniesieniu do celu A, lecz złej jakości w odniesieniu do celu B. Tak więc jakość w tym ujęciu nie jest określona tylko jednostronnie, to jest przez cechy użytkowe towaru, ale dwustronnie, gdzie po drugiej stronie mamy potrzebę, jaką ma ten wyrób zaspokoić. Potrzeby jednakże występują w różnych warunkach, w których też i wyrób będzie użytkowany. Ten sam produkt, zaspokajający tę samą potrzebę może mieć więc różną jakość (ocenę tej jakości) w zależności od warunków, w jakich będzie zaspokajał tę potrzebę.

J. van Ettinger i J. Sittig wyróżniają dalej dwa typy jakości: „jakość abstrakcyjną" i „jakość ekonomiczną". Jak można zauważyć, definicja jakości według tychże autorów oparta jest na punkcie widzenia konsumpcji, to znaczy, że jakość ujmuje się od strony potrzeb i wartościowań konsumenta, a więc od strony popytu.

Jeżeli nie uwzględniamy cen wyrobu i wpływu siły nabywczej konsumenta na jego popyt, to jakość równa się wówczas sumie cech użytecznych wyrobu uszeregowanych według ich ważności. Ponieważ siła nabywcza jest tu abstrakcją, ten typ jakości nazywają „jakością abstrakcyjną", zbliżoną do użyteczności wyrobu.

Konsument jako reprezentant popytu przy praktycznym wyborze wyrobu na rynku nie bierze jednak tylko pod uwagę sumy cech użytecznych pomnożonych przez „wagi", jakie im nadaje. Od sumacji iloczynów cech użytkowych przez ich „wagi" odejmuje „w myśli" wartość wyrażoną w pieniądzu, jaką musi zapłacić za dany wyrób, gdyż każda jednostka pieniądza posiada dla niego pewną rangę. Przez to konsument dokonuje „wartościowania" z własnego, indywidualnego punktu widzenia i wybiera wyrób o najwyższej „wartościowości". Tak przeprowadzona ocena wyrobu daje wynik, określony przez J. Van Ettingera i J. Sittiga nazwą „jakość ekonomiczna". Autorzy podkreślają jednakże, że w obydwu przy-

---

[10] *Glossary of Terms Used in Quality Control.* International Quality Centre at Bouwcentrum, Rotterdam 1965.

[11] J. van Ettinger, J. Sittig: *Lepsza jakość, większe efekty.* WNT, Warszawa 1970, s. 50.

padkach, tj. zarówno w odniesieniu do „jakości abstrakcyjnej", jak i „jakości ekonomicznej", jakość jest pojęciem względnym.

Dosyć oryginalną interpretację jakości prezentuje Krystyna Cholewicka-Goździk. „W moim przekonaniu — stwierdza autorka — jedynie słuszne jest utożsamianie jakości z efektywnością zaspokojenia potrzeb użytkownika przez dany wyrób lub zbiór produktów. Upraszczając zagadnienie można powiedzieć, że prawidłowa interpretacja jakości produktu obejmuje zarówno całokształt cech determinujących własności użytkowe wyrobu (materialne i emocjonalne), jak i nakłady niezbędne do uzyskania danego zespołu cech użytkowych. Innymi słowy, traktuję jakość jako kategorię relatywną, której licznik stanowi poziom cech użytkowych wyrobu, a mianownik — poziom kosztów uzyskania danego zespołu własności użytkowych" [12].

K. Cholewicka-Goździk zaznacza, że chodzi tu o kompleksowe ujęcie treści pojęcia „jakość", odnoszącego się zarówno do jakości zakodowanej w projekcie wyrobu, zwanej przez niektórych autorów jakością typu, wzorca lub projetku, jak i do jakości uzyskanej w trakcie powielania prototypu w warunkach produkcji seryjnej, zwanej jakością wykonania. Przyjrzyjmy się jednak bliżej formule jakości autorstwa Cholewickiej-Goździk:

$$Q = \frac{F}{K}$$

gdzie: Q — poziom jakości wyrobu,
F — efekt użytkowy wyrobu,
K — koszty efektu użytkowego wyrobu, tj. finansowy wyraz nakładów poniesionych na uzyskanie efektu użytkowego (F)

Według autorki efekt użytkowy (F) współtworzą cztery elementy:

a) poziom wartości użytkowej, czyli natężenie cech technicznych, ergonomicznych i emocjonalnych wyrobu — V,
b) nominalna trwałość produktu, tj. czas, w jakim wyrób powinien zachować zdolność do wypełniania stawianych mu zadań — T,
c) stopień odchyleń rzeczywistej trwałości wyrobu od trwałości nominalnej (wzorcowej), czyli stopień niezawodności — R,
d) prawdopodobieństwo dostosowania znormalizowanych cech seryjnie powielanego produktu do zindywidualizowanych wymagań poszczególnych użytkowników — N.

Zatem (F) wg autorki jest iloczynem:

$$F = NURT$$

[12] K. Cholewicka-Goździk: *Ekonomiczne instrumenty sterowania jakością w praktyce gospodarczej* [W:] *Organizacyjne i ekonomiczne aspekty sterowania jakością.* PWE, Warszawa 1970, s. 185—186.

Natomiast wielkość K to relacja: $\frac{O}{MI}$, czyli $K = \frac{O}{MI}$

gdzie: O — suma (sprowadzonych do porównywalności) wydatków poniesionych na prace badawczo-rozwojowe, wydatków na produkcję i dystrybucję, wydatków związanych z eksploatacją i wycofaniem z eksploatacji wyrobu,
M — wielkość produkcji,
I — prawdopodobieństwo jej zrealizowania.[13]

Zgodnie z tokiem tego rozumowania można w drodze prostych przekształceń dojść do innych formuł jakości, na przykład:

$$Q = \frac{F}{K} = \frac{NURT}{\frac{O}{MI}} = \frac{NURTIM}{O} = \frac{FIM}{O}$$

ale nie o to przecież, chodzi, tylko o zastanowienie się nad relatywną konstrukcją pojęcia „jakość produktu (wyrobu)", nad jej zasadnością i przydatnością dla naszych dalszych rozważań. Porównując w postaci ilorazu efekt użytkowy wyrobu do kosztów (nakładów) potrzebnych na uzyskanie tego efektu otrzymujemy odpowiedź na pytanie, jakiej wielkości (jaki?) efekt użytkowy daje jednostka nakładów jako łańcucha nakładów od sfery projektowania wyrobu, poprzez jego eksploatację aż do momentu wycofania go z użytkowania. Otrzymany tą drogą wynik wyraża efektywność zaspokojenia potrzeb społecznych przez dany wyrób, a ściślej — efektywność nakładów związanych z jego pozyskaniem przez społeczeństwo w drodze jego wytworzenia przez społeczeństwo.

Według tej koncepcji jakość produktu to efektywność zaspokojenia przezeń potrzeb społecznych, wyrażona efektem użytkowym nakładów przeznaczonych na ten produkt.

Teoretyczna koncepcja jakości produktu autorstwa Cholewickiej-Goździk mimo swego oryginalnego i interesującego charakteru nie wydaje się w pełni słuszna z kilku powodów. Po pierwsze — jakość w tym rozumieniu nie dotyczy bezpośrednio przymiotów produktu, a więc cech czyniących zeń wartość użytkową, czyli zdolność do wypełniania określonych funkcji użytkowych powodujących zaspokojenie potrzeb w sensie konkretnym. Jakość — według tej koncepcji — to efektywność użytkowa nakładów na wytworzenie i eksploatację produktu, która bezpośrednio nie określa cech użytkowych produktu i bezpośrednio od nich nie zależy.

---

[13] K. Cholewicka-Goździk: *Rachunek ekonomiczny w programowaniu jakości.* PWE, Warszawa 1977, s. 16—19.

Z tego wynika drugi kontrargument, a mianowicie taki, że jakość produktu zależna jest bezpośrednio od wielkości nakładów (mianownika), tj. kosztów wytworzenia, eksploatacji i wycofania z eksploatacji, a te z kolei zależą od cen nakładów. Tak więc zmiany cen nakładów, które mogą być wynikiem różnorakich przyczyn, powodowałyby wprost zmiany jakości wyrobów i zmiany oceny tej jakości przy nie zmienionych cechach użytkowych wyrobu. Nie zmieniają się więc „możliwości" wyrobu do zaspokojenia potrzeb, a zmienia się jego jakość. Stwierdzenie takie w sensie ogólnym nie byłoby chyba słuszne. Zmiany cen nakładów nie świadczą wprost, a bynajmniej nie muszą świadczyć o zmianie jakości produktu w sensie jego przydatności do zaspokojenia potrzeby, czyli do celu, w jakim został wyprodukowany.

Porównanie w formie ilorazu efektu użytkowego wyrobu z nakładami na jego produkcję i eksploatację może być podstawowym kryterium oceny i wyrobu jakości w odniesieniu do dóbr substytucyjnych lub komplementarnych, ale w ten sposób nie można określić (zdefiniować) jakości sensu stricto.

Cholewicka-Goździk uzasadniając pojęcie takiej koncepcji jakości pisze: „zgodnie z tym rozumowaniem jakości produktów staje się nierozerwalnie związana z kompleksowymi celami działalności gospodarczej (w socjalizmie — przyp. A. P.), a poziom jakości znajduje odzwierciedlenie w syntetycznym mierniku sprawności gospodarowania".[14]

W pewnym stopniu podobną do powyższej koncepcję jakości, zwaną „jakością integralną" wprowadzają autorzy radzieccy: A. Gliczew W. Panow, G. Azgaldow. Według tych autorów jakość jest to zespół wszystkich wskaźników funkcjonalnych, estetycznych i ekonomicznych, wyrażonych relacją między wartością użytkową a wartością produktów pracy (Czto takoje kaczestwo, Ekonomika 1968). M. Fiodorow na przykład twierdzi, że jakość to synteza wskaźników technicznych, estetycznych i ekonomicznych. Aby tę jakość określić należy wyciągnąć pierwiastek czwartego stopnia z iloczynu wskaźników funkcji roboczych wyrobu oraz wskaźników charakteryzujących wygodę użytkowania wyrobu i jego estetykę.[15]

Niemiecki Urząd Miar i Badania Jakości Towarów (Deutsches Amt für Messwesen und Warenprüfung) określa jakość jako zespół obiektywnych, istotnych cech wyrobu, które przy ograniczonym, społecznym nakładzie pracy określają stopień zdatności wyrobu do przewidzianego, konkretnego przeznaczenia użytkowego.[16]

---

[14] Cholewicka-Goździk: *Ekonomiczne instrumenty...*, s. 187—188.

[15] Por. M. Fiodorow, J. Somow: *O kompleksnoj ocenie kaczestwa promyszlennych izdielij.* WNIITE, 1966.

[16] *Qualitätskontrolle, Qualitätssicherung.* Por. zb., Berlin 1964.

S. Pietras proponuje następującą definicję: „Jakość wyrobu to zespół jego istotnych cech charakteryzujących jego przydatność do określonego przeznaczenia użytkowego stosownie do wymagań stawianych przez odbiorców i użytkowników. Cechy jakościowe nadają wyrobowi zdolność do zaspakajania potrzeb społecznych i są wyrazem jego społecznej wartości użytkowej." [17]

Przedstawione powyżej ważniejsze, zdaniem autora, definicje jakości produktu charakteryzuje znaczne zróżnicowanie. Można w związku z tym wskazać na następujące podejścia do istoty jakości produktu:

1) traktowanie jakości jako natężenia zespołu cech ekonomicznych, jak funkcjonalność (sprawność) produktu, trwałość produktu, jego estetyka, smak, stanowiących o zdolności produktu do zaspokojenia potrzeb użytkowników,

2) traktowanie jakości jako stopnia spełniania przez produkt zindywidualizowanych wymagań konsumenta,

3) utożsamianie jakości produktu z efektywnością zaspokojenia potrzeb społecznych $\frac{E}{N}$),

4) określenie jakości jako zespołu istotnych, obiektywnych cech wyrobu charakteryzujących jego przydatność do określonego przeznaczenia użytkowego,

5) pojmowanie jakości jako stopnia realizacji przez produkt określonego celu, dla spełnienia którego został wytworzony,

6) inne, np. jakość jako synteza cech technicznych, ekonomicznych i estetycznych wyrobu.

Definicje pojęcia „jakość produktu" można podzielić na dwie grupy:

a) określające jakość produktu jako zbiór cech charakteryzujących zdolność produktu do zaspokojenia potrzeb,

b) określające jakość produktu jako stopień zaspokojenia przez ten produkt potrzeb odbiorcy (użytkownika).

Zdaniem autora nie do przyjęcia jest określenie, iż jakość produktu jest to stopień, w jakim zaspokaja produkt potrzeby odbiorcy. Uzasadnienie tego stanowiska opiera się na następujących argumentach. Po pierwsze — jeśli mówi się o stopniu, to w grę wchodzi stopniowanie, wartościowanie czegoś, co jest już określone. Jakość jako taka nie zaspokaja potrzeb, tylko jest kategorią wtórną w stosunku do jej treści. Zatem nie stopień zaspokojenia potrzeb określa pierwotnie jakość, lecz odwrotnie, jakość decyduje o stopniu zaspokojenia potrzeb. Po drugie — sam akt zaspokojenia potrzeb to konsumpcja, jakość produktu natomiast, nie jest pojęciem tożsamym z konsumpcją. Choć jakość i konsumpcja ma-

[17] Pietras: *op. cit.*, s. 20.

ją ten sam przedmiot, to stanowią całkiem odrębne podmioty. Tak więc jakość decyduje o stopniu zaspokojenia potrzeb, lecz nie jest to stopień zaspokojenia potrzeb. Ujawnia się ona w procesie konsumpcji, ale konsumpcja o niej nie decyduje.

Podejmując próbę uchwycenia istoty ekonomicznej treści jakości produktu proponujemy przyjęcie następującej koncepcji tego pojęcia: jakość produktu to stopień natężenia i odpowiedniej do charakteru potrzeby struktury zespołu cech użytkowych produktu, takich jak funkcjonalność (sprawność), trwałość, estetyka, smak i bezpieczństwo użytkowania (dla użytkownika i otoczenia), decydujący o stopniu zdolności do zaspokojenia przez produkt potrzeby, dla zaspokojenia której został wytworzony.

Cechy użytkowe produktu są efektem całego szeregu cech technicznych, charakteryzujących dany produkt. Wymienione w definicji cechy użytkowe są pewnymi agregatami, które można następnie dzielić na bardziej szczegółowe.

Trzy spośród czterech ogólnych cech użytkowych mają w zasadzie charakter obiektywny, to znaczy ich charakterystyka może być w pełni oparta na wymiernych i niezależnych od subiektywnych intencji badającego (oceniającego) kryteriach i wynikach ocen. Są to:

1) funkcjonalność produktu (sprawność) — ogólna zdolność do wykonywania funkcji, dla której wykonywania jest on wytworzony i pożądany przez użytkownika, np. zdolność samochodu do jazdy,

2) trwałość wyrobu — jest to zdolność produktu do zachowania sprawności w czasie,

3) bezpieczeństwo użytkownika — chodzi o to, czy produkt w związku z jego użytkowaniem nie zagraża w sensie bezpośrednim i pośrednim zdrowiu i życiu użytkownika oraz środowisku przyrodniczemu. Czwartą, także bardzo ważną cechą jakości produktu jest estetyka (smak). Natężenie tej cechy w produkcie może być w znacznym stopniu oceniane w sposób subiektywny. Cechy estetyczne łączą się nierozerwalnie z modą. Dotyczy to zwłaszcza artykułów konsumpcyjnych.

Produkty zaspokajające określoną potrzebę różnią się od siebie (lub mogą się różnić) stopniem natężenia i strukturą poszczególnych cech użytkowych. Generalnie stwierdzić można, że im większe natężenie cech użytkowych w produkcie, tym większa jego jakość. Wskazać jednocześnie należy, że nie zawsze odnosić się to może do trwałości produktu. Przekroczenie pewnej granicy trwałości produktu (zmieniającej się zresztą w czasie) może być traktowane jako wada tegoż produktu, a nie zaleta. Odnosi się to do produktów, gdzie dużą rolę odgrywa szybko zmieniająca się moda, albo do maszyn, urządzeń i narzędzi, gdzie postęp techniczny jest wyjątkowo szybki. Dodać trzeba także, że jeśli wielkość

takich cech użytkowych produktu, jak funkcjonalność (sprawność), trwałość lub bezpieczeństwo użytkowania wynosi zero, to i jakość tego produktu równa się zeru. Cecha estetyki lub smaku zawsze w jakimś stopniu towarzyszy produktowi; jest wielkością dodatnią.

Pragniemy również podkreślić, że porównywanie jakości produktów i przypisywanie im odpowiedniej oceny jakości może odbywać się tylko w grupie produktów substytucyjnych, zaspokajających ściśle określoną tę samą potrzebę. Nie można w sposób uzasadniony twierdzić na przykład, że jakość ołówka jest lepsza od jakości samolotu, gdyż produkty te są wytworzone w celu zaspokojenia całkiem różnych potrzeb.

Z ekonomicznego punktu widzenia jakość produktu to nie zespół cech materialnych produktu, lecz stopień natężenia i odpowiedniej struktury zespołu cech użytkowych, decydujących o stopniu zdolności do zaspokojenia ściśle określonej potrzeby przez dany produkt. Przedmiotem badania ekonomicznego produktu jest nie sam techniczny proces użytkowania, lecz rezultat użytkowania produktu, czyli stopień, w jakim zaspokaja on konkretną potrzebę — stopień użyteczności produktu.

Można więc zaryzykować stwierdzenie, że jakość produktu, jako stopień natężenia i odpowiedniej do charakteru potrzeby struktury cech użytkowych produktu, stanowi ilościową miarę zdolności produktu do zaspokojenia ściśle określonej potrzeby, czyli jest miarą społecznej użyteczności produktu.

Jakość produktu jest współtworzona przez człowieka i przyrodę. Przyroda „nadaje" jakość produktom poprzez naturalne właściwości materii, z której produkt się składa. Człowiek w procesie produkcji przeistacza tę materię i przystosowuje ją do zaspokojenia konkretnych potrzeb. Na przestrzeni dziejów, wraz z dokonującym się postępem naukowotechnicznym, zmieniają się role tych dwóch czynników jakościotwórczych. Zmiana ról polega na tym, że punkt ciężkości w dziedzinie tworzenia jakości produktu przesuwa się w stronę człowieka — producenta. Postęp jakości w decydującej i coraz większej mierze zależy od naukowych i produkcyjnych osiągnięć człowieka.

Przeprowadzone rozważania wskazują na złożoność kategorii „jakość produktu", na niejednoznaczne rozumienie jej treści w aspekcie ekonomicznym.

W tej sytuacji jawi nam się nie tylko teoretyczna, ale i praktyczna względność tego pojęcia. W gospodarce towarowo-pieniężnej poziom zaspokojenia potrzeb konsumentów zależy od ich indywidualnych dochodów i od cen produktów (towary lepsze są z reguły droższe). Następstwem występowania zindywidualizowanych potrzeb, zróżnicowania cen, a nade wszystko nierównych dochodów jest fakt, iż szeroki krąg odbiorców roz-

dziela się na grupy niejednakowo oceniając poziom wartości użytkowej.[18] Każda z tych grup w ramach swoich „możliwości" określa optymalny dla siebie poziom jakości wyrobów.

РЕЗЮМЕ

Решающее значение для уровня удовлетворения потребностей имеет не только количество благ и услуг, но и их качество. Фактор качества продуктов имеет существенное значение не только в странах с высоким уровнем потребления, но прежде всего в странах с дефицитным хозяйством.

В статье предпринта попытка дать определение (дефиницию) категории „качество" с экономической точки зрения. Ведь качество изделий — это не только технический термин.

Дать определение качества в экономическом аспекте — задача непростая. Автор приводит несколько определений, дает им оценку и подвергает систематизации, а затем высказывает свое мнение по этому вопросу. Кроме того, указывает главные факторы, формирующие спрос на товары определенного качества: потребности, доходы и цены.

В результате различий во взглядах теоретиков на сущность экономического содержания качества изделий, вследствие разных оценок „оптимального качества" отдельными группами потребителей, это качество кажется нам относительной категорией, содержащей, кроме потребительских свойств, „требования" потребителей, которые, в свою очередь, являются не только производной их потребностей, но и их доходов и цен продуктов.

SUMMARY

The level of the satisfaction of needs is determined not only by the quantity of goods and services, but also by their quality. The factor of the quality of products in significant not only in the countries which realize the high level of consumption, but also, and maybe above all, in deficit economies.

The article is an attempt to define the category of "quality" from the economic point of view. The quality of products is not only a technical term after all.

It is not an easy task to define quality in the economic aspect. The author presents several definitions, he evaluates them, provides their systematization, and presents his own point of view in this matter. He also points out the main factors which shape the demand for the goals with a given level of quality, such as: needs, incomes, and prices.

As a result of differentiated views of theoreticians in the question of the essence of the economic content of the quality of goods, and as a result of differentiated evaluations of the "optimum quality" by particular groups of consumers, this quality appears to us as a relative category, taking into account not only the utility features, but also "demands" of the consumers which are derived not only from the latter's needs, but also from the incomes of consumers and prices of products.

---

[18] Por. również: B. O y r z a n o w s k i: *Miejsce jakości w teorii ekonomii.* „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego". Prace prawnicze, z. 101, Kraków 1983.

ANNALES UNIVERSITATIS MARIE CURIE-SKŁODOWSKA

Nakład 350+25 nadb., ark. wyd. 28, ark. druk. 30¼. Papier offsetowy mat. kl. IV, 71 g B1. Oddano do składu w grudniu 1986, podpisano do druku w styczniu 1988, wydrukowano w marcu 1988. Zam. 6512/87 G-3-159. Cena zł 600,—

Druk Rzeszowskie Zakłady Graficzne. Drukarnia w Łańcucie

12. Dionizy Niezgoda, Zofia Furman: Analiza proporcji zasiewów owsa i jęczmienia jarego w gospodarce indywidualnej
Analysis of Proportions of Sowing Oat and Spring Barley in Individual Farms

13. Elżbieta Klimont, Wanda Popiołek: Relacje cen a rozwój produkcji drobiarskiej
Relation between Prices and Development of Poultry-Breeding Production

14. Wojciech Majerowski: Wybrane czynniki wpływające na czas oprysków w sadach wielkotowarowych

15. Wiesław Gląb: Ocena skutków działania reformy gospodarczej w państwowych przedsiębiorstwach gospodarki rolnej
Estimation of Results of the Economic Reform in State-owned Establishments of Agricultural Economy

16. Zbigniew Szeloch: Evolution der Industrieorganisation und -leitung in Polen (1944—1984)
Ewolucja organizacji i zarządzania przemysłem w Polsce (1944—1984)

17. Bogusław Sander: Rozwój form i struktur organizacyjnych, system informacyjny branżowego transportu samochodowego resortu górnictwa w Lubelskim Zagłębiu Węglowym
System of Branch-like Car Transportation of the Department of Coal-mining in the Lublin Coal Basin

18. Dionizy Niezgoda: Substytucja ziemi nawozami mineralnymi w gospodarstwach indywidualnych
Substitution of the Land Mineral Fertilization on Individual Farms

19. Luba Matraszek: Społeczno-prawna pozycja rolników indywidualnych w świetle nowych ustaw rolnych
Social-legal Situation of Individual Farmers in the Light of New Regulations in Agriculture

20. Jerzy Kitowski: Stan badań nad ekonomicznymi skutkami absencji chorobowej pracowników dojeżdżających do pracy
State of Research on Economic Effects of Sick-leaves among Commuters

21. Zbigniew Mitura: Zmiany w strukturze organizacyjnej spółdzielczości spożywców regionu lubelskiego w okresie PRL
Changes in Organizational Structure of Consumer Co-operative Movement of the Lublin Region in the Period of the Polish People's Republic

22. Janina Szubstarska: Zróżnicowanie płac wg działów gospodarki uspołecznionej PRL w latach 1960—1983
Wage Differentation According to Sectors of Socialized Economy of Polish People's Republic in the Years 1960—1983

Adresse:

UNIWERSYTET MARII CURIE SKŁODOWSKIEJ
BIURO WYDAWNICTW
Plac Marii
Curie-Skłodowskiej 5 20-031 LUBLIN POLOGNE